hetne tisztán az alapítványokból, de nem teljesít. *(Zaj.)*

Thaly Kálmán: Adják vissza azt a 15.500 forintot, a mit elvettek tőlünk!

Benedek Elek: A költségvetést különben általánosságban elfogadom. *(Helyeslés.)*

Madarász József jegyző: Herman Ottó!

Herman Ottó: T. ház! *(Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.)* Abban a perczben, melyben szólási jogommal élni kivánok, bárhogyan erőlködjem is, nem fojthatok el egy benső érzetet, a melynek ezennel kifejezést adni kivánok. *(Halljuk!)*

A mai napon a magyar nemzet szellemi tőkéje, annak ellátása körül foly a vita. A történelem szelleme, melynek a nemzetben folyton ébren kell lenni, lelkem elé idézi azt, hogy ennek a napnak ma a társadalom és törvényhozás számára tulajdonképen nemzeti ünnepnek kellene lenni, mert ma 40 éve, hogy Budavára bevétetett s elkövetkezett azon nap, hol a nemzet valósággal és teljes öntudatra ébredt. Nem állhattam ellent, hogy mint e ház egyszerű, szerény tagja, szerény szavammal legalább igy ne újítsam fel ezen nap emlékét a magyar törvényhozásban. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Ezek után, t. ház, egy kijelentéssel kezdem azon megjegyzéseket és fejtegetéseket, melyeket előadni szándékozom. És ez az, hogy én teljesen emancipálom magamat az eddig hallott beszédek alól, kivéve a t. minister ur programmbeszédjét és kérem a t. szónokokat, ne vegyék ezt tőlem a tiszteletlenség jelének, vagy annak, mintha szavuknak nem tulajdonitanék kellő súlyt, hanem tekintsék azon szempontokból, a melyekre rögtön rá fogok térni.

Bizonyos, t. ház, hogy a magyar közoktatásügyi tárcza tárgyalásának ritkán van olyan fontossága, mint épen most, mert a magyar közoktatásügy korszakot ért. Két korszak előzte azt meg, a melynek jellegéről én a t. minister ur beszéde után sem tudok magamnak tiszta és világos képet alkotni.

Az egyik korszak fűződik báró Eötvös József működéséhez.

Báró Eötvös József annyira, a mennyire ismerte a magyar társadalmat, a magyar nemzetet; különösen akkori tanácsosainak behatása, befolyása alatt mindig élénken élt benne a tiszta nemzeti tudat és ez vitte oda, hogy ő a magyar közoktatásügyet annak alapján, t. i. a népnevelésen kezdte. Magában véve a kiindulás mutatja, hogy az irány helyes volt. E széles alapról a kiválás utján egy pyramist óhajtott épiteni, a melynek csúcsán ott ragyog a tudomány előbbrevitele, a melynek csúcsáról lángészt, világosságot vet le az alapig. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Ennek sem jogosultságát, sem helyes voltát kétségbe vonni nem lehet és nem szabad, különösen nekünk magyaroknak nem, mert a magyar elem egyszersmind az államalkotó elem, szám szerint csekély elem és mert ennek az elemnek számbeli hiányát nem pótolhatja más, mint a magasabb intelligentia, ennek minél mélyebbre való behatása. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Megjegyzem, hogy ezért a culturalis törekvéseknek a magaslaton és odalent homogéneknek kell lenniök. A mitől legfőképen kell óvakodnunk, az az, hogy az ugynevezett felsőbb műveltség és az alsóbb felfogás közt ne támadjon semmi ür és semmi megszakadás, mert akkor nincs semmi termékenyítés, semmi eredmény. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

T. ház! Én nem kutatom azt, hogy vajjon báró Eötvös József, fájdalom, hamar megszakadt életének végén mennyire vitte fel ezt az ő alapvető törekvését, hanem én azt csak mint korszakot jelzem és elfogadom a helyzetet: a széles alapvetést és benne a nemzeti irányt.

Báró Eötvös József után következett egy rövid interregnum, a melynek boldogult Pauler volt a kezelője, a ki sohasem követelte magának, hogy ő a nemzet culturalis ügyében szerepet játszon; egész törekvése, eszmeköre máshová vonzotta. És akkor jött az a férfiú s vele a második korszak, a kinek a t. minister ur tegnapi beszédében fényes emléket állított: Trefort, a ki egészen más nézetektől volt eltelve, mint voltak azok, melyeket ezen rövid vonásokban kifejteni iparkodtam. Elismerem, hogy el volt telve akarattal és buzgósággal, hogy ő a magyar nemzet culturáját csakugyan felemelni óhajtotta. Létesitett igen sokat, de a mi tőle egészen idegen volt, az a culturának nemzeti szellemben való tudatos fejlesztése. *(Igaz! a bal- és szélső baloldalon.)* Nyugtalan lelke vitte őt országról-országra, megtekintette az intézményeket, megismerkedett a vezető szellemekkel és construált magának egy minta-embert, abban a hitben, hogy ennek a minta embernek az alakjára át lehet gyurni az egész magyar nemzetet. *(Tetszés a bal- és szélső balon.)* Ő a nemzetet nem tekintette élő organismusnak, melyben történelmi érzetek is lüktetnek, sőt a mely a történelembe is atavistice is visszavág, hanem egy plasticus massának, melyet abba a formába lehet belepréselni, a melyet ő magának kigondolt. *(Élénk tetszés a bal- és szélső baloldalon.)*

És ha mi most szorosan és objective veszszük a magyar cultura állását, akkor nem látjuk többé a pyramis alapvetését, nem látjuk a pyramist magát, hanem látunk egy kinai pagodát, a melynek minden emeletéből egy nagy ernyő buvik ki, ez az ernyő pedig mindig árnyékot vet maga alá és árnyékot vet a többiekre is. *(Ugy van! Élénk tetszés a bal- és szélső balon.)*

Hát, t. ház, én nem egyszer hallottam ebben a házban is egy gunyolódó szót — megnevezem